

ГОДИШНИК НА СТУДЕНТИТЕ ПО СОЦИОЛОГИЯ
АСОЦИАЦИЯ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СОЦИОЛОГИЯ В СУ
КАТЕДРА СОЦИОЛОГИЯ, ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
Том 1, 2005

ИКОНОМИКА НА БУРКАНИТЕ

ЮЛИЯ ЛАЗАРОВА

КУРСОВА РАБОТА ПО ИКОНОМИЧЕСКА СОЦИОЛОГИЯ

РЪКОВОДИТЕЛ: ДОЦ. Д-Р ТАНЯ ЧАВДАРОВА

“Икономика на бурканите” - какво всъщност представлява този феномен и дали наистина присъства в нашата действителност? На последния въпрос сме длъжни да отговорим утвърдително. Надали някой би се осмелил да отрече, че “икономиката на бурканите” е присъствала, присъства и както изглежда още дълго време ще продължава да присъства в живота на българина. Но как е възможно това, кои са факторите, които благоприятстват нейното развитие, как се случва така, че почти всеки втори българин произвежда и консервира храна за лични нужди и за тези на семейството си и то през двадесет и първи век, когато водеща се оказва идеята за пазарна икономика. На този въпрос ще се опитаме да отговорим в тази работа. А проблемът, който ще бъде в центъра на нашето внимание е **как в съвременното българско общество могат да съжителстват капитализъм и свободна пазарна размяна с “икономика на бурканите”?**

За да отговорим на тези въпроси обаче първо трябва да изясним какво разбираме под свободна пазарна икономика и “икономика на бурканите”. В своята книга “Великата трансформация” Карл Полани дава своеобразна дефиниция за това какво представлява пазарната икономика. Според него: “Пазарната икономика предполага саморегулираща се пазарна система; с малко по-технически термини, това е икономика, ръководена от пазарни цени и нищо друго освен пазарни цени. Такава система, която е способна да организира целия икономически живот без външна помощ и намеса, определено заслужава да бъде наречена саморегулираща се” (Полани, К.1992 : 43). Малко по-надолу той казва, че “...никое общество не би могло да живее и просъществува без наличието на каквато и да е икономика; но преди нашето време никоя съществуваща икономика не е била контролирана от пазара”, “...печалбата и ползата от размяната никога преди това не са играли важна роля в човешката икономика” (Полани, К. 1992: 43). От друга страна, за да разберем какво представлява икономиката на бурканите ще трябва да направим систематизация на различните видове икономики. За целта ще се позовем на някои данни от “Неформалната икономика” на доц. Таня Чавдарова. Според авторката всяка икономика има три сфери: официална, неофициална (неформална) и криминална. И “Неформалната икономика включва онези дейности и операции, които се регулират преди всичко изключително от споделени в рамките на дадена общност или група норми и ценности.” (Чавдарова, Т. 2001 : 22). Но както става ясно тази сфера е много трудно да бъде измерена, защото включва множество различни дейности. За да добием по-пълна представа за неформалната икономика обаче в книгата е представена една типология, извършена от С. Хенри, според която неформалната икономика се дели на четири основни части: неформална (бакшиши, волнонаемен труд), социална (домашно производство, бартер и размяна, групи за взаимопомощ), скрита (кражби на работното място,

подправяне на документи, аматьорска търговия) и черна (нередовна работа, работа на две работни места и други). И докато неформалната и социалната са легални, то скритата и черната са нелегални. Пак според тази типология социалната икономика е алтернативна, тоест тя се явява като алтернатива на официалната икономика. По-нататък социалната икономика се дели от своя страна на домашна и комунална и именно тук идва мястото на нашата “икономика на бурканите” - тя всъщност е домашна икономика. От всичко казано дотук следва, че “икономиката на бурканите” е домашна икономика, която е подразделение на социалната икономика, а тя от своя страна е вид неформална икономика. Тук произведените продукти служат за лична консумация или се разменят в рамките на семейни, роднински и приятелски общности, като при тази размяна парите нямат никакво значение, а самите продукти се разменят с цел да се затвърди уважението, лоялността и доверието в общността. (Чавдарова, Т. 2001: 21-31)

След като изяснихме понятията пазарна икономика и “икономика на бурканите” и видяхме принципната несъпоставимост между тях, на преден план с още по-голяма сила излиза въпросът как тогава те успяват да съжителстват заедно в едно и също общество, при това без да си противоречат. За да отговорим на този въпрос ще разгледаме няколко различни теории на видни автори, които според мен са пряко свързани с разглеждания от нас проблем. Един от тези автори е Карл Полани. В своята книга “Великата трансформация” той опитва да моделира теоретично основните принципи на икономическа интеграция чрез размяна - реципрочност, преразпределение, самозадоволяване и свободна пазарна размяна. Реципрочността според Полани се характеризира с наличието на хоризонтални връзки, симетрия на отношенията на разменящите индивиди, за които водещи са принципите на социалните задължения, лоялността и признаването (получаваш и трябва да върнеш равностоен дар, следователно има еквивалентност на размяната, но тя може да е, а и най-често е отложена във времето). Реципрочността като принцип на интеграция е неделимо свързана с традицията и социалните норми. При нея се обменя социален статус и се укрепват социалните роли и функции. Преразпределението от друга страна (негова типична форма е феодализма) характерно за силно централизираните общества, където има един център със силно концентрирана власт, който получава всички блага и ги преразпределя според своите разбирания за това кои критерии са водещи. Преразпределението има пирамидална структура. Полани говори за това, че има и общества, в които има икономика, но няма размяна, такива са затворените стопанства с натурална икономика, които действат на принципа на самозадоволяването, т.е. обществото произвежда необходимото му и производството е равно на потреблението. Третата форма, характерна за капитализма е

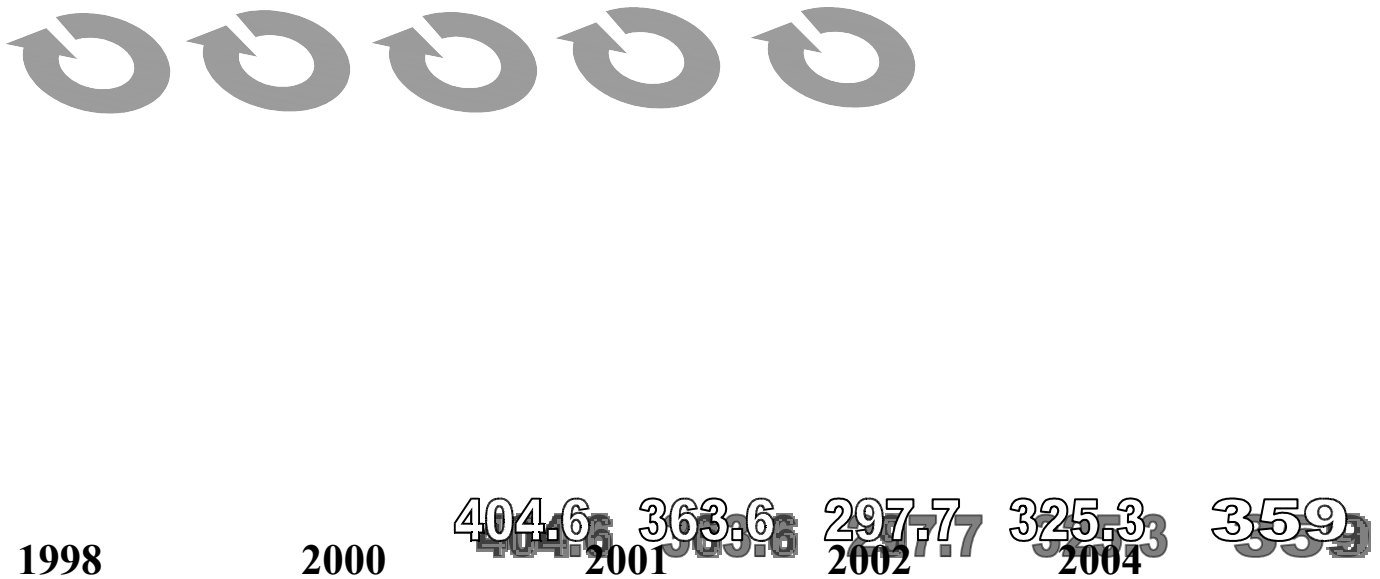
свободната пазарна размяна. Тя се характеризира с разпръснатата власт, равен достъп до информация, обмен между анонимни производители (за разлика от реципрочността и преразпределението), разпръснати икономически актьори, които разменят на принципа на взаимната изгода и сделките се регулират от цената, която е еднаква за всички, следователно свободният пазар не може да съществува без цената, която е посредник на информация и кара пазара да работи. На пръв поглед лесно би било да кажем че реципрочността е присъща за примитивните общества, преразпределението - за плановата икономика, а свободната пазарна размяна - за капитализма, но това не е точно така - за всяка една икономика са характерни и трите принципа - реципрочност, преразпределение и свободна размяна, но въпросът е в баланса между тях. Защото никой човек не е напълно рационален. На практика homo economicus в чистата си форма не съществува, защото самата икономика според Полани е вградена в социалните отношения. Рационалният избор не се влияе само и единствено от чисто икономически фактори, но той се определя и от социални - чрез традицията, културата, роднинските отношения (Чавдарова, Т. – Лекции по икономическа социология 2004/2005). Така ако приемем за наша хипотеза, че **“икономиката на бурканите” е форма на реципрочна размяна**, много лесно през призмата на теоретичната концепция на Полани можем да си обясним как тя съжителства със свободната пазарна размяна, която се счита за типична за капитализма. Това би могло да е едно евентуално решение на нашия проблем. Но дали всъщност можем да припишем едно явление на един единствен фактор? Не мисля, по-скоро то е следствие от множество взаимосвързани и обуславящи се фактори. Затова нека продължим нататък и изложим друга хипотеза, която би могла да ни даде отговор на въпроса как в съвременното българско общество могат да съжителстват капитализъм и свободна пазарна размяна с “икономика на бурканите”? Нека предположим, че **“икономиката на бурканите” е форма на социална размяна**. За да разберем какво всъщност е социалната размяна ще се позовем на текста на Питър Блау – “Социална размяна”. Според автора хората влизат в такъв вид разменни отношения, когато смятат, че могат да извлекат някаква полза от това, като тази полза може да не е от материален характер, а да е свързана с определени морални ценности и идеали, както и със стремеж към личен напредък и емоционално удовлетворение. Тази размяна (по подобие на дара) е размяна, при която след като някой е направил даден жест, ти си длъжен да му отвърнеш еквивалентно, тоест тази размяна се основава на реципрочност между разменящите. Тук обаче, за разлика от икономическата размяна, няма идеята за предварителна уговореност на условията по размяната, тъй като това на практика би довело до разпадане на социалната размяна и превръщането ѝ в икономическа. Така, въпреки че се

осъществява с цел извличане на някаква полза, то като правило човекът, извършил даден жест, очаква отговорност на действията си, без да знае в какво точно ще се изрази тя, тоест връщаният сам решава как да отвърне еквивалентно на жеста. Още повече, че отвърщането с отговорно действие най-често е отложено във времето, което неминуемо води до закрепване на доверието между двете страни (Блау 1974: 204-214). За това в случая с “икономиката на бурканите” можем да предположим, че тя е вид социална размяна, чрез която разменящите се опитват да утвърдят своя престиж в общността и да получат уважение и лоялност от нея. От друга страна, позовавайки се на изследването на Елеонор Смолет “Икономика на бурканите. Родствените взаимоотношения в България: проучване” можем да предположим, че **“икономиката на бурканите” не умира като практика, защото е в пряка зависимост с мрежите на родствени отношения, които в България продължават да имат голямо значение, тъй като са остатък от патриархалния начин на живот в българското общество**, където всички членове на семейството са живеели заедно, всичко е било общо и именно поради тази голяма сплотеност на семейството то е успявало да се справя с трудностите и е било основната клетка на обществото, запазваща и продължаваща рода и родовото съзнание. Така “икономиката на бурканите” се явява форма на подкрепа и помощ от страна на семейството, на роднините към индивида, която му помага да се интегрира в обществото, а това води до запазване на рода и се свързва с **приемствеността между отделните поколения**.

От друга страна авторката предполага, и аз смятам че ние трябва да се съгласим с нея, че **“икономиката на бурканите” е остатък от социализма, който от една страна е свързан с идеята за колективизъм, а от друга – с икономиката на дефицита и нискокачествените продукти на хранителната промишленост**, което принуждава хората сами да произвеждат в домашни условия по-голямата част от храната, която използват (Смолет, Е. 1986: 96-105 и Чавдарова, Т. 2001). От това също произтичат някои особености на “икономиката на бурканите”, които правят възможно съществуването ѝ с капитализма. Интересно обаче е да отбележим, че ако през социализма натуралното производство е функция на дефицита, то след неговото разпадане през 1989 г. и бавната му замяна от свободния пазар, **натуралното производство става функция на бедността**, т.е. тя се проявява като естествено следствие на трудностите, съпътстващи прехода. Тя е пряко свързана с безработицата и рязкото спадане на покупателната способност на българина (Чавдарова, Т. 2001: 197-202). Това може да се види и в едно изследване на агенция Медиана, публикувано във в-к „Труд” на 12.04.2005 г. под заглавие “Страната на чудесата”. Граф. 1 и граф. 2 показват относително висок дял на домашното производство на консерви, а табл. 1, свързана с различните стратификационни

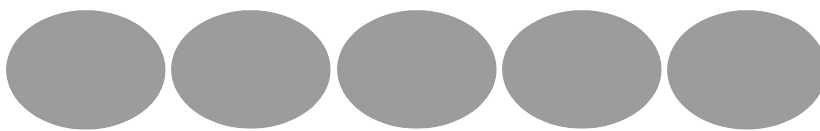
групи сочи, че доходите на българина все още остават сравнително ниски.

Граф. 1 Приблизителен общ обем домашно приготвени консерви (В милиона буркани годишно за страната)

Източник : агенция Медиана, 2005 , изследване, публикувано във вестник Труд

Граф. 2 Средно количество домашно приготвени консерви (Среден брой буркани годишно на домакинство)

153.24 152.89 134.46 146.35 149.94

1998

2000

2001

2002

2004

Източник : агенция Медиана, 2005 , изследване, публикувано във вестник Труд

Табл. 1 Парадокси на потребление и декларирани доходи

Стратификационна Група	Среден месечен доход на човек от домакинството в левове
Мизерстващи	62,3
Бедни	93,3
Материално притеснени	123,6
Средни	162,2
Заможни	202,6
Вр̀х	270,4

Източник : агенция Медиана, 2005 , изследване, публикувано във вестник Труд

Поради неналичието на достатъчно емпиричен материал, който да ни помогне да докажем нашите хипотези, направихме непредставително изследване, базиращо се на интервюта с четирима студенти и други четирима родители на студенти. Използвахме тези обекти, защото смятаме, че при тях “икономиката на бурканите” може да се види като явление в най-чист вид и могат най-ясно да се проследят мотивите, които я ръководят, а и от друга страна предполага се, че вече след периода на студентството и сформирането на ново семейство/домакинство, помощта от страна на родителите и роднините придобива друг

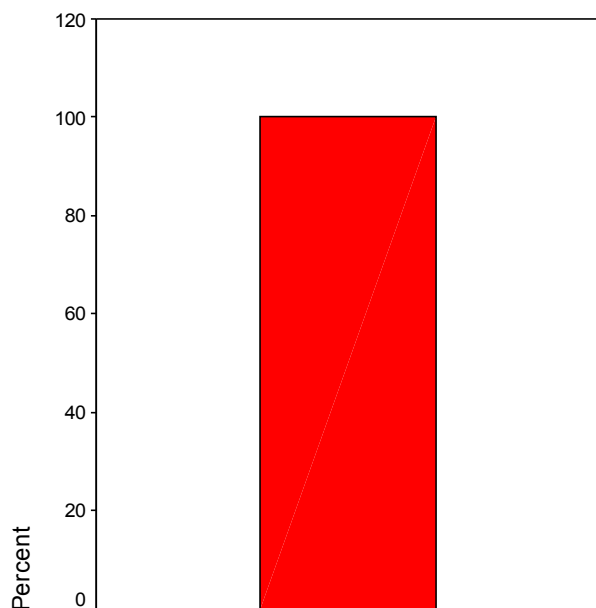
характер - например помощ при построяване на жилище, гледане на децата и др.

Ето и резултатите от интервютата.

Табл. 2 Готовност на родителите да пращат храна а на децата си, които учат в други градове

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid да, пращам	4	100,0	100,0	100,0

Граф. 3 Готовност на родителите да пращат храна на децата си, които учат в други градове

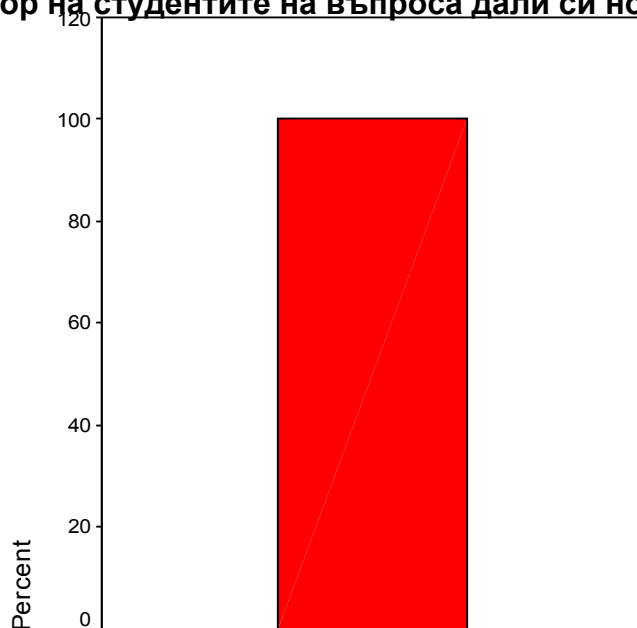

да, пращам

Табл. 3 Отговор на студентите на въпроса дали си носят храна от вкъщи

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid да	4	100,0	100,0	100,0

Граф. 4 Отговор на студентите на въпроса дали си носят храна от вкъщи

ДА

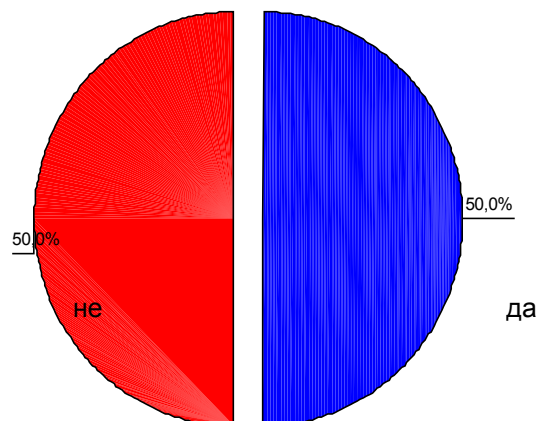
Данните показват, от една страна, че всички родители, които са анкетирани, изпращат храна на своите деца, учещи в други градове, а от друга страна 100% от анкетираниите студенти си носят храна от вкъщи, което означава, че в действителност “икономиката на бурканите” в България е много разпространен и действащ феномен.

За да проверим хипотезата за “икономиката на бурканите” като форма на реципрочна размяна ще разгледаме разпределенията на някои от въпросите, които са пряко свързани с тази хипотеза.

Табл. 4 Нагласи на родителите относно това дали след време децата им трябва да се грижат за тях

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid да	2	50,0	50,0	50,0
не	2	50,0	50,0	100,0
Total	4	100,0	100,0	

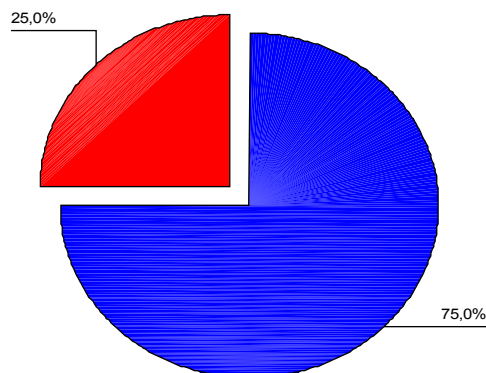
Граф. 5 Нагласи на родителите относно това дали след време децата им трябва да се грижат за тях

Табл. 5 Готовност на студентите след време да се грижат за родителите си

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid да	3	75,0	75,0	75,0
не	1	25,0	25,0	100,0
Total	4	100,0	100,0	

Граф. 6 Готовност на студентите след време да се грижат за родителите си

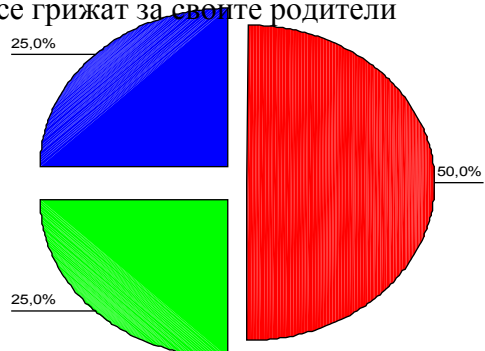

Тук впечатление прави, че 75 % от студентите смятат, че след време са длъжни да отвърнат реципрочно на грижите, които техните родители полагат за тях в момента и само 25 % от анкетираните студенти не са на това мнение. Противно на очакванията обаче родителите в много по-малка степен смятат, че техните деца са длъжни да се грижат за тях след като остаряят - едва 50 % от всички анкетирани родители, т.е. това показва, че при студентите идеята за дължимост, реципрочност и еквивалентност при отвърщането е по-силно развита.

Табл. 6 Отговор на родителите на въпроса дали те се грижат за своите родители

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid да	2	50,0	50,0	50,0
не	1	25,0	25,0	75,0
родителите ми починаха	1	25,0	25,0	100,0
Total	4	100,0	100,0	

Граф. 7 Отговор на родителите на въпроса дали те се грижат за своите родители

От друга страна, въпреки че половината от анкетираните родители отговарят, че не очакват децата им да се грижат за тях след време, интересно е да забележим, че само 25 % от тях от своя страна не се грижат за своите родители сега, а преобладаващата част - 50 % го правят, така че можем да предположим, че зад това, че не очакват децата им да се грижат за тях след време може би се крие нещо друго, например това, че не желаят да ги натоварват със своите проблеми.

От казаното дотук можем да приемем, че нашата хипотеза за “икономиката на бурканите” като форма на реципрочна размяна се потвърждава. Сега ще видим дали същото се отнася и за хипотезата ни, че “икономиката на бурканите” е форма на социална размяна, чрез която грижейки се за своите деца и изпращайки им буркани с храна, родителите целят да повдигнат своя авторитет сред децата си и да ги накарат да ги уважават и почитат повече, в замяна на полаганите от тях грижи.

Табл. 7 Нагласи на родителите дали като се грижат за децата си те трябва да ги уважават и ценят повече

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid да	2	50,0	50,0	50,0
не	2	50,0	50,0	100,0
Total	4	100,0	100,0	

Граф. 8 Нагласи на родителите дали като се грижат за децата си те трябва да ги уважават и ценят повече

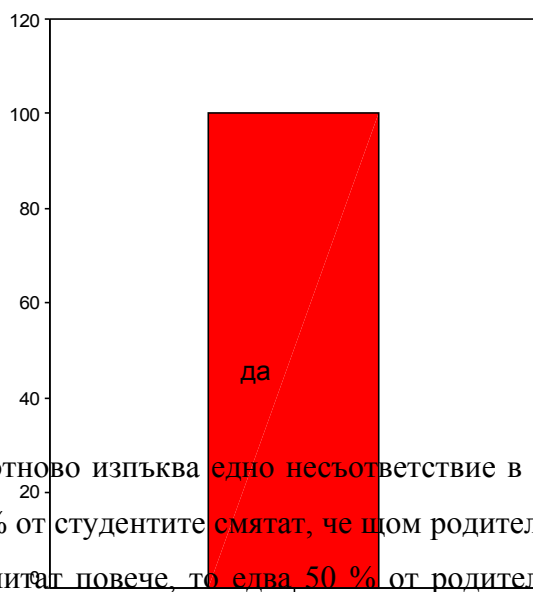

да не

Табл. 8 Отговор на студентите на въпроса дали щом родителите им се грижат за тях те трябва да ги уважават и ценят повече

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid да	4	100,0	100,0	100,0

Граф. 9 Отговор на студентите на въпроса дали щом родителите им се грижат за тях те трябва да ги уважават и ценят повече

Тук отново изпъква едно несъответствие в отговорите на родителите и студентите - докато 100% от студентите смятат, че щом родителите им се грижат за тях те трябва да ги уважават и почитат повече, то едва 50 % от родителите са на същото мнение, което показва (също както при реципрочността), че това усещане за дължимост на почит и уважение е по-силно застъпено при студентите. Въпреки това обаче процентите на отговорилите утвърдително са

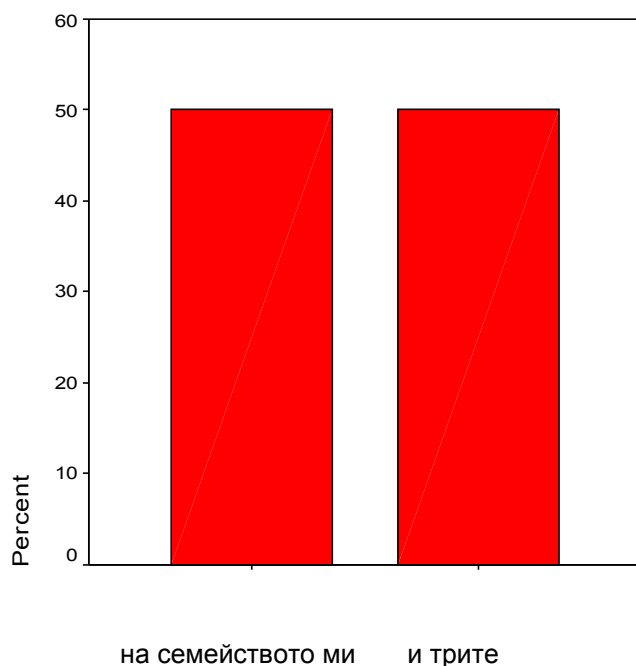
достатъчно високи, за да приемем че хипотезата за “икономиката на бурканите” като форма на социална размяна е вярна.

След като доказахме това, добре ще е да видим какво е положението с хипотезата за силата на родствениите връзки в България и предположението за “икономиката на бурканите” като свързана с приемствеността между поколенията.

Табл. 9 Отговор на родителите на въпроса на кого смятат, че могат да разчитат в труден момент

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid на семейството ми	2	50,0	50,0	50,0
и трите	2	50,0	50,0	100,0
Total	4	100,0	100,0	

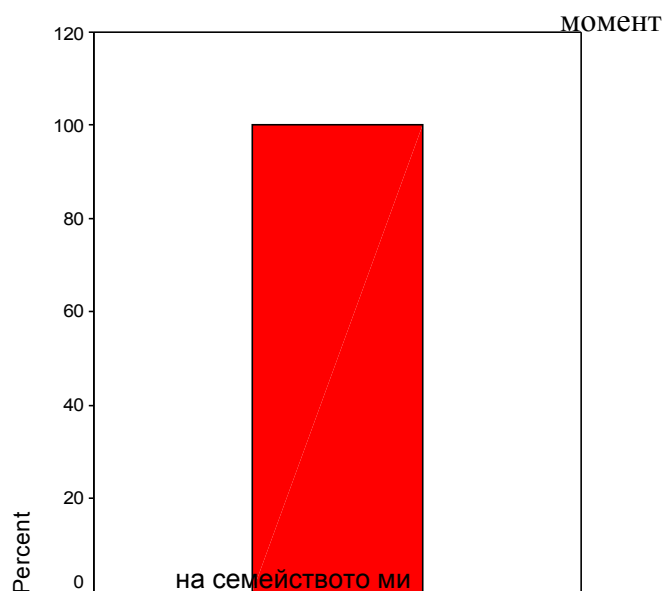
Граф. 10 Отговор на родителите на въпроса на кого смятат, че могат да разчитат в труден момент

Табл. 10 Отговор на студентите на въпроса на кого смятат, че могат да разчитат в труден момент

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid на семейството ми	4	100,0	100,0	100,0

Граф. 11 Отговор на студентите на въпроса на кого смятат, че могат да разчитат в труден

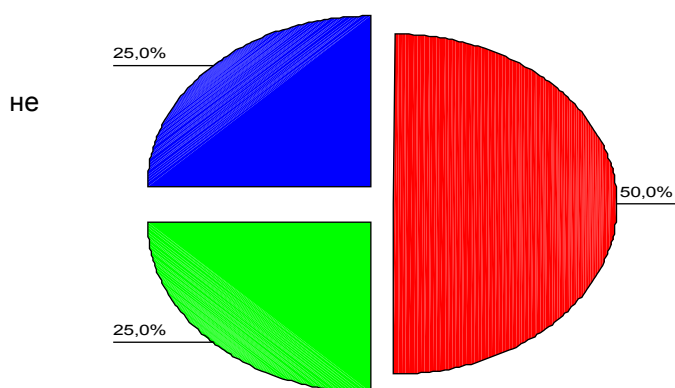

Данните показват, че сред по-младото поколение (студентите) има едно сравнително стесняване на кръга от хора, на които може да се има доверие и да се разчита в труден момент, до сферата на семейството (100% от анкетиранияте студенти отговарят, че в труден момент смятат, че могат за разчитат на семейството си). За разлика от тях само 50 % от родителите отговарят по същия начин, а останалите 50 % заявяват, че в труден момент могат да разчитат както на семейството си, така и на роднини и приятели. Можем да предположим, че това затваряне в семейството се дължи на несигурността и динамиката, съпътстващи прехода от социализъм към капитализъм, но това не можем да докажем в настоящата работа.

Табл. 11 Готовност на родителите да поддържат взаимоотношения със свои по-далечни роднини (братовчеди, чичовци, стринки и др.)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid да, често се чуваме и виждаме	2	50,0	50,0	50,0
не	1	25,0	25,0	75,0
от време на време	1	25,0	25,0	100,0
Total	4	100,0	100,0	

Граф. 12 Готовност на родителите да поддържат взаимоотношения със свои по-далечни роднини (братовчеди, чичовци, стринки и др.)

от време на време   Да, често се чуваме и виждаме

Табл. 12 Готовност на студентите да поддържат взаимоотношения със свои по-далечни роднини (братовчеди, чичовци, стринки и др.)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid да, често се чуваме и виждаме	1	25,0	25,0	25,0
не	3	75,0	75,0	100,0
Total	4	100,0	100,0	

Граф. 13 Готовност на студентите да поддържат взаимоотношения със свои по-далечни роднини (братовчеди, чичовци, стринки и др.)

да, често се чуваме и виждаме

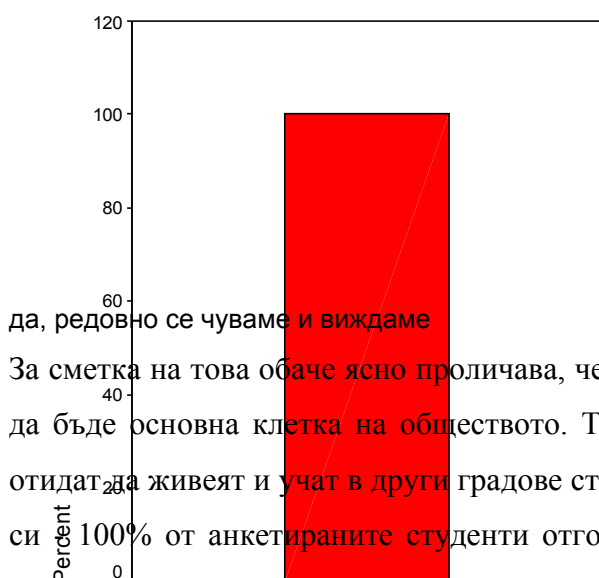
не

Същото показват и отговорите на въпроса Поддържате ли взаимоотношения със свои по-далечни роднини - докато само 25% от родителите отговарят негативно, то при студентите техният брой рязко скача на 75 %.

Табл. 13 Отговор на студентите на въпроса дали продължават да поддържат тесни контакти със семейството си

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid да, редовно се чуваме и виждаме	4	100,0	100,0	100,0

Граф. 14 Отговор на студентите на въпроса дали продължават да поддържат тесни контакти със семейството си

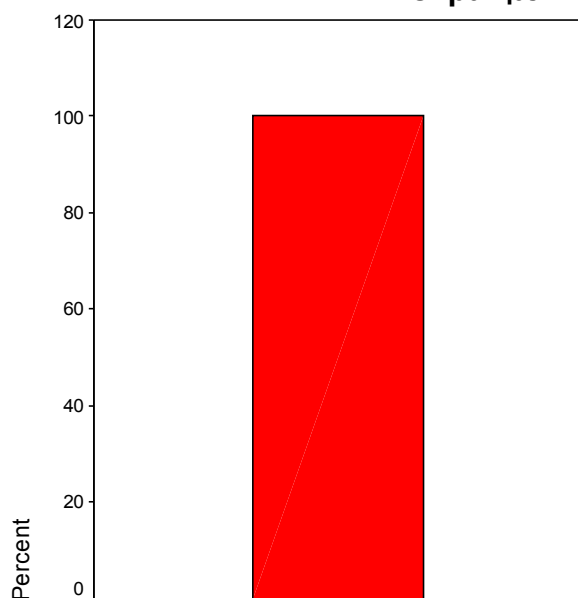

За сметка на това обаче ясно проличава, че семейството става все по-сплотено и продължава да бъде основна клетка на обществото. Тук интересно е да забележим, че дори след като отидат да живеят и учат в други градове студентите не прекъсват контактите със семействата си 100% от анкетираните студенти отговарят, че редовно се чуват и виждат с тях. Това показва, че родствените връзки, макар и да стесняват периметъра си до един по-тесен кръг, не само че продължават да имат голямо значение за българина, но сякаш то нараства още повече.

Табл. 14 Отговор на родителите на въпроса дали техните родители са им изпращали буркани

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid да	4	100,0	100,0	100,0

Граф. 15 Отговор на родителите на въпроса дали техните родители са им изпращали буркани

да

Табл. 15 Готовност на студентите след време да пращат храна на своите деца

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid да	4	100,0	100,0	100,0

Граф. 16 Готовност на студентите след време да пращат храна на своите деца

Това ясно проличава и във връзка с приемствеността между поколенията, която както виждаме е в пълна сила - 100% от анкетираните родители казват, че техните родители са им изпращали буркани, както вече се уверихме в началото самите те пращат буркани с храна на своите деца, а 100 % от студентите от своя страна заявяват, че и те биха пращали храна на децата си.

Всичко това показва, че макар и да се стесняват до пределите на семейството, роднинските връзки продължават да имат особено значение, а и от друга потвърждава идеята ни за “икономиката на бурканите” като свързана с приемствеността между поколенията. Дали така стоят нещата с хипотезата ни за “икономиката на бурканите” като остатък от социализма обаче ще разберем сега.

Табл. 16 Отговор на родителите на въпроса от кога правят буркани

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid от години наред	4	100,0	100,0	100,0

Граф. 1⁹⁹ Отговор на родителите на въпроса от кога правят буркани

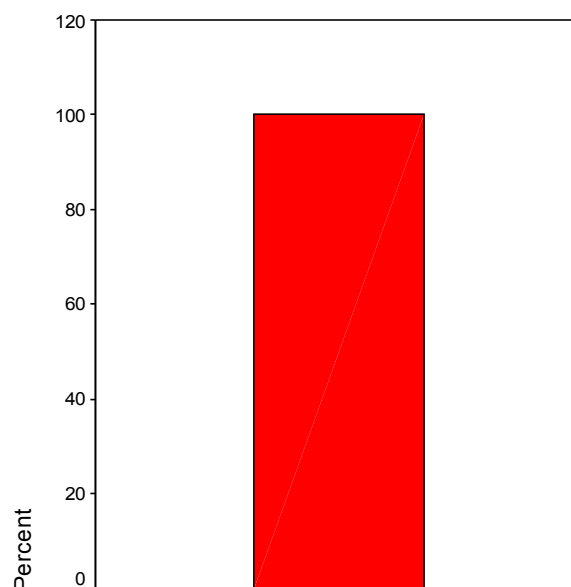

от години наред

Табл. 17 Отговор на студентите на въпроса от скоро ли родителите им правят буркани

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid не, откакто се помня	4	100,0	100,0	100,0

Граф. 18 Отговор на студентите на въпроса от скоро ли родителите им правят буркани

не, откакто се помня

Както виждаме правенето на буркани не е скорошен феномен, нито пък е свързано с това, че в семейството има студент, по-скоро това е нагласа, която от доста време присъства в живота на българина и това се потвърждава както от отговорите на родителите, така и от тези на студентите, като и двата обекта отговарят 100 %, че това е нещо което е съпътствало голяма част от техния живот.

Табл. 18 Отговор на родителите на въпроса дали през социализма са правили буркани

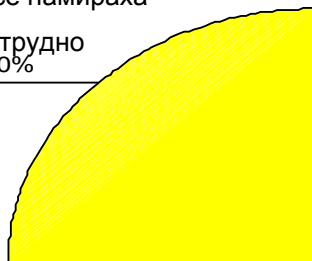
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid да, защото тогава всички стоки се намираха трудно	1	25,0	25,0	25,0
да, защото обичам да запълвам времето си така	1	25,0	25,0	50,0
да, защото това, което приготвя сама е по-качествено	1	25,0	25,0	75,0
да, защото тогава всички правеха така	1	25,0	25,0	100,0
Total	4	100,0	100,0	

Граф. 19 Отговор на родителите на въпроса дали през социализма са правили буркани

да, защото тогава всички

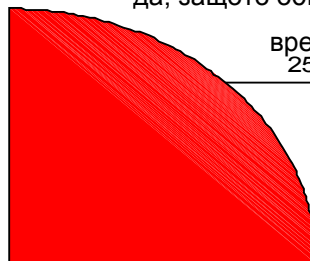
стоки се намираха

трудно
25,0%

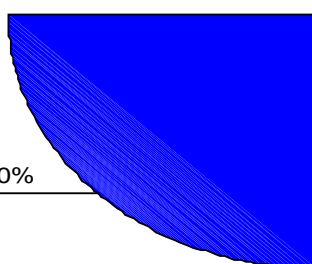

да, защото обичам да запълвам

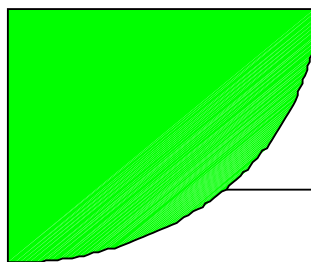
времето си така
25,0%

25,0%

25,0%

да, защото тогава всички
правеха така

да, защото това, което приготвя сама
е по-качествено

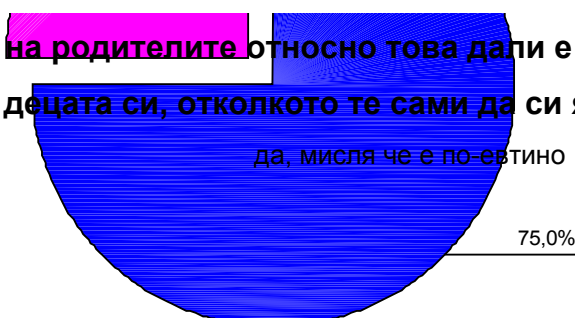
Можем да приемем, че данните от този и от предния въпрос потвърждават нашата хипотеза за икономиката на бурканите като остатък от социализма. Въпреки че има някои несъответствия в отговорите на родителите на въпроса дали през социализма са правили буркани, ясно можем да видим, че 25 % са отговорили положително, поради факта, че тогава всички стоки са се намирали трудно, а от друга страна 25 % отговарят с “да”, тъй като смятат че приготвеното от тях е по-качествено, а тези отговори са пряко свързани с допуснатите от нас предположения, че “икономиката на бурканите” е свързана с икономиката на дефицита и с некачествената продукция на хранително-вкусовата промишленост през социализма. Колкото до отговора “да, защото тогава всички правеха така” аз лично съм склонна да смятам, че той също е свързан с нашата хипотеза, но в случая мисля, че респондента просто не е успял да осъзнае точно мотивите, ръководещи неговите действия.

Накрая остана да разгледаме хипотезата за “икономиката на бурканите” като функция на бедността.

Табл. 19 Разбирания на родителите относно това дали е по-евтино да пращат храна на децата си, отколкото те сами да си я купуват

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid да, мисля че е по-евтино да му пращам храна	3	75,0	75,0	75,0
не, мисля че е по-евтино то само да си купува храна	1	25,0	25,0	100,0
Total	4	100,0	100,0	

Граф. 20 Разбирания на родителите относно това дали е по-евтино да пращат храна на децата си, отколкото те сами да си я купуват

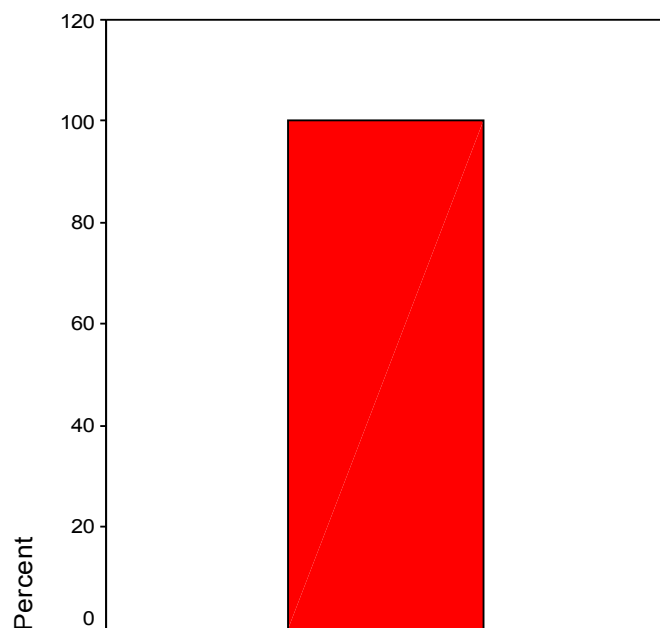
да му пращам храна

не, мисля че е по-евтино
то само да си купува храна

Табл. 20 Разбирания на студентите относно това дали е по-евтино да си носят храна от вкъщи

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid да	4	100,0	100,0	100,0

Граф. 21 Разбирания на студентите относно това дали е по-евтино да си носят храна от вкъщи

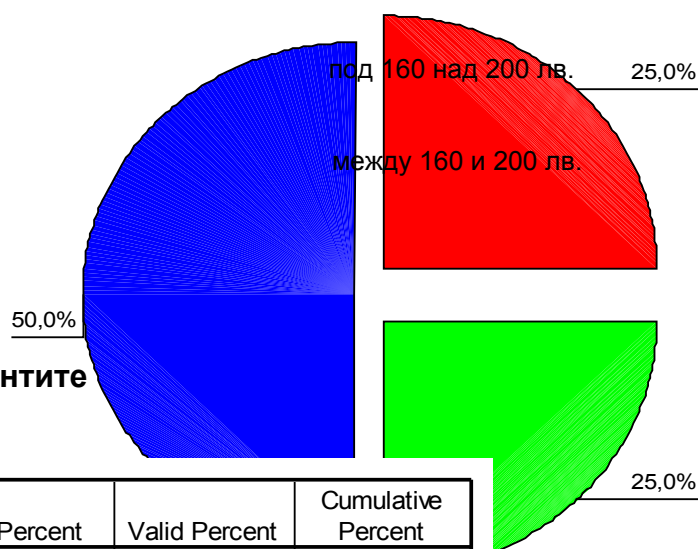
да

Резултатите показват, че 100 % от студентите смятат, че излиза по-евтино да си носят храна от вкъщи вместо сами да си я купуват, подобно е положението и с отговорите на родителите - 75 % смятат, че е по-евтино да изпращат храна на децата си и едва 25 % казват, че е по-евтино те сами да си я купуват.

Табл. 21 Месечни доходи на родителите

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid под 160 лв	1	25,0	25,0	25,0
между 160 и 200 лв	1	25,0	25,0	50,0
над 200 лв	2	50,0	50,0	100,0
Total	4	100,0	100,0	

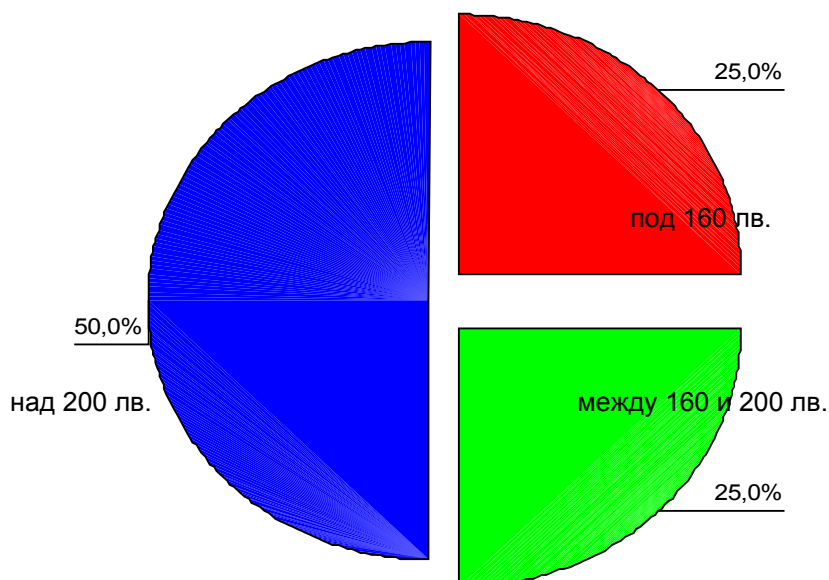
Граф. 22 Месечни доходи на родителите

Табл. 22 Месечни доходи на студентите

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid под 160 лв	1	25,0	25,0	25,0
между 160 и 200 лв	1	25,0	25,0	50,0
над 200 лв	2	50,0	50,0	100,0
Total	4	100,0	100,0	

Граф. 23 Месечни доходи на студентите

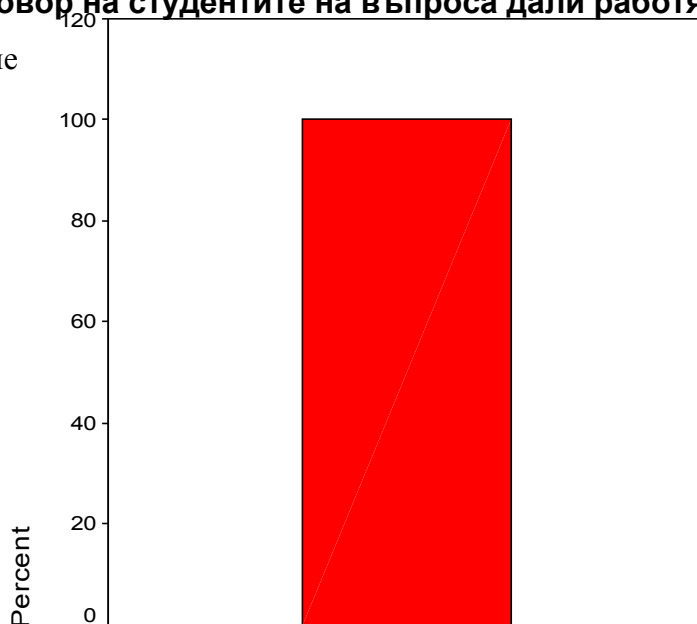

От друга страна, позовавайки се на данните от изследването на агенция Медиана прави впечатление, че както при студентите, така и при родителите по-голямата част от тях - 50 % - имат месечни доходи, които надхвърлят 200 лв., което според табл. 1 означава, че трябва да ги причислим към групата на заможните, едва 25 % и от представителите на родителите и от студентите заявяват, че имат месечни доходи между 160 и 200лв. т.е. спадат към групата на средните и други 25 % към тази на материално притеснените и бедните (освен ако не предположим, че в изследването на агенция Медиана респондентите не са заявили реалните си доходи), което ни дава основание да се усъмним в истинността на последната ни хипотеза. Още по показателен е факта, че 100 % от студентите не работят. Това ни дава основание да отхвърлим хипотезата за “икономиката на бурканите” като функция на бедността.

Табл. 23 Отговор на студентите на въпроса дали работят през свободното си време

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid не	4	100,0	100,0	100,0

Граф. 24 Отговор на студентите на въпроса дали работят през свободното си време - не

От казаното преди малко можем да предположим, че в началото на прехода “икономиката на бурканите” наистина е била функция на бедността, но сега това не е така. В момента “икономиката на бурканите” се практикува по-скоро от по-заможните групи в обществото с оглед на това, че така се гарантира по-доброто качество на произведените хранителни продукти, а и от друга страна така се произвеждат по-здравословни продукти. Това донякъде се потвърждава и от табл. 1 и табл. 2, които показват спад в количеството на произвежданите консерви в периода 1998-2001г, но после пак настъпва възход, като броят на произведените домашни консерви през 2004г. отстъпва незначително на производството на домашни консерви от 1998 година, когато според данните е неговият бум. Това ме кара да мисля, че този възход се дължи именно на производството на буркани с цел по-качествена и здравословна продукция. Това обаче на този етап нямам достатъчно данни за да докажа, така че ще го оставя просто като евентуална хипотеза.

Както видяхме “икономиката на бурканите” е един много интересен феномен, който е неделимо свързан с живота на българина. Тя е обусловена от множество различни фактори, които са свързани помежду си и взаимно си влияят. “Икономиката на бурканите” е форма на реципрочна размяна, но тя е също и форма на социална размяна, а освен това тя е пряко свързана със значимостта на родствените отношения в България и с приемствеността между поколенията, също така тя е остатък от социализма и е в пряка зависимост с икономиката на дефицита и нискокачествената продукция на хранителната промишленост през този период, а след прехода през 1989г. за един период от време тя е била функция на бедността, за да се превърне по-късно в нещо, което е пряко свързано с идеята за по-качествена и здравословна храна. Всички тези фактори си влияят помежду си и взаимно се обуславят, за да изградят специфичния облик, който “икономиката на бурканите” в България притежава, а именно това е нещото, което ѝ позволява да съжителства рамо до рамо с капитализма и свободната пазарна размяна.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1 Интервюта с родители на студенти

ПРИЛОЖЕНИЕ 2 Интервюта със студенти

Използвана литература:

1. Чавдарова, Т. 2004-2005. Лекции по икономическа социология
2. Полани, К. 1992. *Великата трансформация*, Част втора: 43-55
3. Блау, П. 1998 „Социална размяна”. В: Фотев, Г. (съст.) *Извори на социологията*. „Идея”, Стара Загора
4. Чавдарова, Т. 2001. *Неформалната икономика.*”Лик”, София
5. Смолет, Е. 1986 „Икономика на бурканите. Родствените взаимоотношения в България : проучване”. *Социологически проблеми*, Кн.6: 96- 105
6. Колев, К. 2005. Страната на чудесата. В-к „Труд”, 12 април, стр. 14